

דברים (היוצאים מן הלב) לארוסי דוד ושרהלה שיח'

אנו ניצבים היום, כולנו, נרעשים ונרגשים, לרגל האיירוסין של דוד ושרהלה היקרים שלנו. ברגע המרומם הזה אני מבקש בראש ובראשונה לתת שבח והודיה לקב"ה שזיכנו והחיינו וקיימנו. בתחילים (ג', ט"ו) נאמר "לה' הישועה על עמך ברכתך סלה". מבאר רש"י: לה' הישועה - עליו להושיע את עבדיו ואת עמו. על עמך ברכתך סלה - על עמו מוטל לברך ולהודות לו סלה". התפקיד של הקב"ה הוא להושיע. התפקיד של האדם הוא - להודות לה'. "מה אשיב לה' ? - כל תגמולוהי עליי!"

מקובל במסיבות אירוסין לעשות מעין "סיכום" קצר של הישגי ושבחי החתן והכלה, ויש בכך תועלת לשני הצדדים, שלומדים אגב כך להכיר טוב יותר זה את זה, וכאשר משבחים את מקחם בידם גורמים להם להעריך יותר ולאהוב יותר זה את זה, וזהו כידוע חומר הדלק לבניית בניין עדי עד. בהקשר הזה של אמירת שבחים - רציתי לעמוד על פשרה של אמירת שבחו של אדם מה שמכונה במדרש "לשון הטוב".

במשנה מסכת אבות פרק ב משנה ח מצינו:

"חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן רבי אליעזר בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן: רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טיפה, רבי יהושע אשרי יולדתו, רבי יוסי חסיד, רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, ורבי אלעזר בן ערך מעין המתגבר".

הוא היה מונה שבחן. הוא - פרושו רבן יוחנן בן זכאי. רבן יוחנן דיבר בשבח תלמידיו. מדוע מספרת לנו המשנה באבות על שבחי התנאים שהיו תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי? וכי זה ספר היסטוריה או ספר ביוגרפיה? מה בא התנא להשמיענו כאן?

ובכלל, מדוע סיפר רבן יוחנן בן זכאי בשבח תלמידיו הן מצינו בזוהר פרשת במדבר (דף ק"ז עמוד ב) מצינו כי מיש מזכיר שבח של חברו בבניו או בממונו "בעי לברכא ליה ולאודאה עליה ברכאן" - צריך לברך אותו - כדי שלא תחול עליו עין הרע. בעקבות כך, כתב בעל ספר צרור המור במדבר פרק ז' כי בלעם שיבח את עם ישראל "לפי שבעל העין רעה כשרוצה להכניס עין הרע בכלי אחד, אומר כמה נאה כלי זה ורגע יפול וישבר".

אבל, השאלה חריפה מזה. השאלה לא רק מדוע שיבח רבן יוחנן את תלמידיו ולא חשש מעין הרע, ולא רק מה תועלת יש בשבח הזה אלא חמור מכך. שבח של אדם הוא לכאורה איסור של אבק לשון הרע. במסכת בבא בתרא דף קס"ד עמוד ב' מצינו את דברי רב דימי "לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו".

לעולם, משמע כי בשום נסיבות אין לספר בשבחיו של אדם, כי כשמספרים - לא רק שלא יוצא מזה טוב, אלא שיש מי שאומר: **כן, אבל...**

האיסור הזה של רב דימי הוא חידוש גדול, כי זה מקום נדיר שאדם עובר על איסור בגלל שמישהו אחר אומר את האבל. זה לא רק איסור של לפני עיוור לא תיתן מכשול, אלא איסור של המשבח עצמו, שכן דיבור של שבח - הוא בעצם שיחה שיש בה מטבע הדברים גם גנאי. מכל מקום, לאור האיסור הזה, יש לתמוה כיצד שיבח רבן יוחנן בן זכאי את תלמידיו??

מחלוקת רש"י ורמב"ם

ביחס לדברי רב דימי שלעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו - מצינו מחלוקת מעניינת של רש"י ורמב"ם.

רש"י מסכת ערכין דף ט"ז עמוד א מסביר: בא לידי רעתו - שכשהוא מספר בטובתו **יותר מדאי הוא עצמו** אומר חוץ ממדה רעה זו שבו, או אחרים שומעים שזה משבחו ואומרים הלא מדת כך וכך בידוי".

כלומר, הדברים מתייחסים רק למי שמשבח יותר מידי - שאז הדובר עצמו או השומעים רואים שיס צורך לאזן את דברי השבח באמצעות דברי גנאי (ואולי זה טוב לו, כי הגמרא בסנהדרין דף ז' עמ' א' אומרת "טוביה דשמע ואדיש" - מי ששומע חרפתו ואינו עונה - "חלפוה בישתיה מאה" - יורדים ממנו מאה רעות). לפי זה יוצא שדברי שבח מדויקים - מותר לומר, ורק דברי שבח מוגזמים שמפריס את האיזון אסור לומר.

לפי זה ייתכן לומר, שרבן יוחנן בן זכאי יכול היה לספר בשבח תלמידיו, כי הוא לא הפליג בשבחם יותר מידי, אלא עמד על נקודה אחת **נכונה**, שמאפיינת את אישיותם במדויק! אבל, עדיין לא ברור לשם מה מצא רבן יוחנן בן זכאי לנכון לשבח את תלמידיו, ולשם מה מספרים לנו על כך בספר המוסר הגדול הנקרא פרקי אבות. מה זה נותן?

הרמב"ם מפרש את דברי רב דימי באופן שונה. הרמב"ם בהלכות דעות פרק ז' הלכה ד' פוסק: "וכל המספר בטובת חברו **בפני שונאיו** הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שיספרו בגנותו". הגהות מימוניות שם נוקט על כן כי האיסור הוא רק לדבר בפני שונאיו "אבל בפני אוהביו מותר דברי הכל ורבי יוחנן בן זכאי היה מונה שבחם של תלמידיו". לפי הרמב"ם מותר לכאורה גם להגזים בשבחי הזולת, ולא חייבים לדבר באופן מדויק ומאוזן ובלבד שלא יאמר את הדברים בפני שונאים שאינם מפרגנים לו. בסביבה עוינת דברי שבח הם פרובוקציה. אבל, למשל לאוזני הורים ואוהבים - מותר גם להגזים, שהרי הם לא יבאו לדבר בגנות אוהבם. ואכן, הגאון מוילנא באבן שלמה פרק א' מציין כי מי שמפורסם במדות טובות, אדרבה מותר לשבחן שבה לא שייך מתוך שבחו בא לידי גנותו שהכל משבחין אותו". ובכן, למה רש"י חולק על הרמב"ם? לכאורה פסקו של הרמב"ם ברור, ואם השומע אינו שונא למה חייבים לומר רק דבר מדויק וחוששים שהדובר עצמו או השומעים יבואו לאזן את דברי השבח ע"י אמירת דברי גנות?

מחלוקת בית שמאי ובית הלל

לכאורה, יש בעניין הזה מחלוקת תנאים, בשאלה הידועה בגמרא בכתובות דף ט"ז עמ' ב': "כיצד מרקדין לפני הכלה?

בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא.

ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה.

אמרו להן ב"ש לב"ה: הרי שהייתה חגיגת או סומא, אומרים לה, כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה (שמות כ"ג, ז) מדבר שקר תרחק!

אמרו להם ב"ה לב"ש: לדבריכם, מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו? הוי אומר: ישבחנו בעיניו.

במה תלויה מחלוקת בית שמאי ובית הלל?

לכאורה, מה אומרים בית שמאי "כלה כמות שהיא" - אם יש בה מום - שיגיד לחותן נשאת כלה צולעת? למה להגיד את זה? אם אין לך משהו טוב להגיד אל תאמר דבר. למה להגיד משהו בכלל? הגמרא אומרת בסנהדרין דף ז' עמ' ב' "דינו לבוקר משפט - אם ברור לך הדבר כבוקר אומר והוא לאו אל תאמר הוי". דברים שתועלתם אינה ברורה אין עניין להגיד. מצד שני, לא מובנים כלל דברי בית הלל ולכאורה בית שמאי צודקים שאי אפשר לומר נאה על מה שאינו נאה. הכתוב הרי מצווה מדבר שקר תרחק. מדוע אומרים אם כן בית הלל כי יש לשבח את הכלה בכל מקרה, גם אם הדבר אינו אמת? ומה מוסיפה הדוגמא של המקח על המקרה של הכלה? לכאורה, מה שאומרים בית שמאי נכון לא רק על כלה אלא גם על מקח: אם אדם קנה מקח רע, אל תדבר בכלל. אבל אל תגיד שבח שאינו אמת.

בהקשר זה אבקש להביא בפניכם רעיון מרהיב שראיתי, לפיו יש כאן מחלוקת עקרונית על **טיבו של דיבור ומהותו**. יש "שני דינים בדיבור".

לפי בית שמאי הדיבור של אדם - מתאר מציאות. לכן, היגדים של אדם יכולים להיות או נכונים ואמתיים או לא נכונים ושקריים. בית שמאי בודקים דברים לפי קיומם במציאות. לפי בית הלל השפה משמשת לא רק לתאר מציאות קיימת, אלא גם כדי **ליצור מציאות**. יש משפטי חיווי - שמחווים דעה על מצב קיים, ויש משפטי חיווי - שיוצרים הווייה, זהו הדיבור שמחולל דברים ע"י עצם האמירה ואומר: יהי! שמא תשאל: איך יכול אדם ליצור דברים בהבל פיו? לכאורה, רק הקב"ה יכול ליצור במאמרו, ואילו אדם יוצר רק במעשיו.

אצל אדם לכאורה הדיבור רק מתאר ולא יוצר מציאות.

התשובה לכך היא, שאדם יכול ע"י דבריו לחולל דברים **בתחום האישיות וההווייה של האדם - בתחום הרגש**.

דיבור של אדם יכול לעודד, ליצור השראה, להניע מעשים, כשם שהוא יכול חלילה לדכא, לזלזל, לגמד, לבקר, לרפות ידיים ולהשבית מעשים.

הדיבור לא רק מעביר מידע יבש, אלא גם מחולל רגש ויחס אישי אל המידע הזה. הרגש משפיע על מצב הרוח ועל הלך הרוח ועל האישיות כולה, כי האדם לא מורכב רק מגוף ומח - אלא בתווך יש גם **לב**.

האדם הוא יצור חברתי. חשוב לו להיות אהוב וחשוב ומכובד ומוערך. כשמעודדים אותו ונותנים לו תחושת ערך הוא שמח, שבע רצון ופועל במרץ ובשמחה, ואף יוצר ומחדש. ולהיפך. ספר החינוך לימדנו ש"אחרי הפעולות נמשכים הלבבות", אבל מסתבר גם, שאחרי הלבבות נמשכות הפעולות. ועל הלבבות משפיע הדיבור.

כאשר בפרקי אבות מסופר שרבן יוחנן בן זכאי שיבח את תלמידיו, אין חז"ל באים להיות ספר

היסטוריה או ביוגרפיה, אלא יש כאן מדריך לחיים מוסריים ומידות טובות, כי מספרים לנו איך רב בונה תלמיד. ע"י כך שהוא מעודד אותו, מוצא בו נקודה ייחודית - ומשבח אותו בנקודה הזאת וע"י כך גורם לו לפתח את הייחודיות שלו, להתחזק בנקודת החוזקה ולאחוז בה כנקודת אחיזה שמרימה את האישיות כולה לגבהים.

מורה גדול יודע למצוא אצל תלמיד את נקודת החוזק שלו, ולהציג לו אותה, כדי שיאמין בעצמו, כדי לבנות את הביטחון העצמי שלו. שבח כזה הוא אמירה יוצרת ומכוננת! שבח כזה הוא בגדר של מים חיים שמגדלים אדם טוב יותר, מצליח יותר, מקורי יותר, שלם יותר, מאושר יותר, אוהב יותר - זהו דיבור של היווי! דיבור של יהי!

וזו שיטתו של הלל הזקן, כפי שמבאר אותה הרמב"ם בפירוש המשנה. משנה מסכת אבות פרק א משנה י"ב מצינו "הלל אומר הווי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". איך קרב אהרן את הבריות לתורה? מבאר הרמב"ם: "שאהרן, עליו השלום, כשהיה מרגיש או כשהיו מספרים לו על אדם שתוכו רע, ושבידו עבירה, היה מקדים לו שלום, ומתחבר עמו, ומרבה לספר עמו. והיה ההוא מתבייש, ואומר: אוי לו, אילו ידע אהרן צפוניו ומה שיעשה, לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי, כל שכן לדבר עמי, ואמנם אני אצלו בדמות איש מעלה. הרי אני מצדיק את מחשבתו. ויחזור בתשובה, וישוב להיות מתלמידיו, ומן הנהנים ממנו עצה ותושיה".

בדרך דומה מצינו בגמרא בבא מציעא דף פ"ה ע"א כי רבי בא לעירו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אמר להם: יש לו בן לאותו צדיק? - אמרו לו: יש לו בן והוא חוטא גדול. מה עשה רבי? "אסמכיה ברבי". כלומר, קודם כל קרא לו בתואר רבי, ומשנטע בו את התחושה שהוא מסוגל להיות רבי "אשלמיה לרבי" אח"כ לימדו להיות רבי, והגמרא מתארת שם כיצד גדל הנער הזה להיות בדרגתם של אביו רבי אלעזר וסבו רבי שמעון בר יוחאי. הדיבור של אדם בונה עולמות. עצם הכינוי שלו - והתדמית שיצרו לו - הביאה לכך שהדברים יגשימו את עצמם.

מכאן נעבור להבנת מחלוקת בית שמאי ובית הלל. בית שמאי סבורים שכאשר אדם רואה בני זוג, הוא חייב לתאר את המציאות כמות שהיא, ללא כחל וסרק, כי הערך המרכזי בחיים הוא - האמת! זה רעיון "קוצקאיי", לפיו אדם חייב להכיר את המציאות כהווייתה ולפעול במסגרתה בעיניים פקוחות, ולו כדי שיידע להשלים עם המציאות או לשנות אותה כשצריך ואפשר. אם הוא לא יהיה ראלי ולא יכיר את המציאות - הוא לא ידע להתמודד עמה בצורה נכונה. זה פשר דברי בית שמאי. וזה גם פשר דברי רש"י כי אל לו לאדם לדבר בשבחו של הזולת - בלי שיהיה מדויק בשבחיו. הוא חייב להיות מאוזן, גם כשהוא מדבר עם אוהביו של אדם, ולתאר לא רק נקודת חוזק אלא גם נקודות תורפה, שאותם חשוב לתקן. האיזון הוא קריטי, אחרת מעוותים את הדמות, ויוצרים מודל שאינו נכון ואינו ראלי. משום כך, השומעים, או אף הדובר עצמו, עשויים לאזן דברי שבח מוגזמים. ואם לא רוצים לשמוע ביקורת, הרי שאומר רב דימי כי אין לספר שבחים בכלל. אם משרטטים דמות - הרי שהדיוקן חייב להיות מדויק ולתאר את כל צדדי הדמות, כשהוא נאמן לאמת.

לעומת זאת, לשיטת בית הלל יש עניין לשבת, לעודד להחמיא, לומר מילות אהבה - גם אם יש בהם גוזמה. ולא רק בין בעל לאשתו אלא אפילו בין לוקח למקח. אדם קנה מקח בשוק, האם יהנה ממנו? האם ישמח בו? האם יהיה שבע רצון? התשובה לא אובייקטיבית אלא סובייקטיבית - הרבה תלוי ברגש. במה שהקונה חושב על המקח. לכן, יש להלל ולשבח. כך במקח מהשוק וקל וחומר ביחסים שבין חתן וכלה. המילים המשבחות יוצרות מציאות רגשית, הן יוצרות קשר בין אישי, והקשר הנפשי והרגשי הזה - בונה עולמות!

הרמב"ם פוסק שמותר לומר שבחו של אדם באוזני אהביו, אף אם אין בהם איזון, כי השבח הזה מעמיק את הקשר הבין אישי. ואכן, יושם אל לב להגדרה של הרמב"ם למצווה של ואהבת לרעך כמוך. הרמב"ם הלכות דעות פרק ו' הלכה ג' פוסק: "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך - לפיכך צריך לספר בשבחיו". לפי הרמב"ם יש חובה לספר בשבחיו של הרע - כי אהבה נוצרת ע"י מילים, וכשיש מצווה של ואהבת - כלולה בכך המצווה של לשבח.

לכן, בהזדמנות הזו, אני רוצה לדבר על שרהלה, בבת עיני, הדובדבן בקצפת. מה שלמעשה לא הייתה לי הזדמנות לעשות עד היום. אם עלי להגדיר את שרהלה באחת - הרי שאומר שהיא היא וסמל הטוב. לב טוב בהתגלמותו. אפס אנוכיות. שלמות בהתחשבות. לשרהלה יש לא רק חן ויופי ולא רק כשרון ואינטליגנציה - אלא גם אינטליגנציה רגשית. הבנה של הזולת ושל רגשותיו!

על הפסוק "ישמח ישראל בעושייו" אומר הזוהר הקדוש כי בעת שמחתו של אדם באים לשמוח עמו - עושייו כלומר הוריו והנשמות הקדושות מגן עדן. לכן, בשעה הטובה הזאת אני רוצה להזכיר את אבי ואמי ז"ל.

שרהלה היא בעיני בבואה של אמא שלי ע"ה, שהייתה סמל של טוב לב וסמל של הקרבה עצמית. ואכן, כשאמא ז"ל ראתה את שרהלה מוותרת תמיד, ואומרת משפט קבוע כזה "לא חשוב - אני לא צריכה", אמא הייתה אומרת לי "שרהלה טובה מידי, היא מזכירה לי אותי, מען דארף זי אביסל אופקלוגן" צריך קצת לקלקל אותה שתדאג גם לעצמה כי אני לא רוצה שידרכו עליה, שיחיה לה טוב בחיים". אבל, ב"ה שרהלה היתה תמיד ונשארה כל כך טובה, שהיא רואה באנשים את הטוב שבהם - ומוציאה מהם את כל הטוב שבהם. היא כל כך אהובה על כולם שעם כל הטוב והנתינה שלה, לא נגרע ממנה דבר ב"ה כי הרי הכלל הוא שנתינה לא גורעת לעולם מהנותן. זה כלל מטה-פיסיי וכלשון החכם באדם במשלי פרק י"א, כ"ד: "יש מפזר ונוסף עוד, וחושך מיושר אך למחסור". ומבאר רש"י שם: "יש מפזר - ממונו כגון לצדקה ונוסף עוד".

אני יכול לומר לחתן האהוב שלנו, דוד, התפללת טוב! קיבלת יהלום ב"ה - את הלב הטוב ביותר שקיים. התחלנו בדברי רבי יוחנן בן זכאי ונסגור את המעגל בדבריו של רבי יוחנן בן זכאי במשנה

מסכת אבות פרק ב' משנה ט':

"צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב רבי שמעון אומר הרואה את הנולד **רבי אלעזר אומר לב טוב** אמר להם רואה אני את דברי אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם".

אני רוצה לברך אתכם, חתן וכלה יקרים שלי, בשעה הטובה הזאת, מכל הלב, הגדוש וההומה, "אך טוב וחסד ירדפוכם כל הימים, שתזכו לחיים מלאי אהבה וטוב, שחלילה לא ייגרע מכם דבר עקב הלב הזך והטהור והרוח הטובה הזו, שתבנו בית נאמן בישראל על אדני תורה ויראת שמים טהורה, ושיהיה כמו האהל של שרה אמנו, עם ענן קשור, נר דולק וברכה שרויה בעיסה, על כל המשמעויות הגשמיות והרוחניות שטמונות בכך.

בורא עולם בקניין, השלם זה הבניין – לבניין עדי עד – אמן ואמן.

מסיבת ארוסין, כ"ג בתמוז תשע"ז (17.7.17)

דברים לאירוסין של שרה ודוד